

SPRÁVY A POSUDKY

Kodifikácia v Pravidlách slovenského pravopisu (1931 – 2013)

[KOPECKÁ, Martina: Kodifikačné tendencie v Pravidlách slovenského pravopisu z rokov 1931 – 2013. Jazykovedné štúdie XXXIV. Bratislava: Veda 2019. 378 s. ISBN 978-80-224-1814-0.]

Hodnotným príspevkom s trvalou poznávacou hodnotou sa v oblasti dejín slovenského spisovného jazyka a jeho preskripcii stala rozsiahla monografická práca Martiny Kopeckej s názvom *Kodifikačné tendencie v pravidlách slovenského pravopisu z rokov 1931 – 2013*, ktorá vyšla v r. 2019 v sérii Jazykovedné štúdie s poradovým číslom XXXIV. Práca je výsledkom dlhodobého systematického výskumu jednotlivých vydaní Pravidiel slovenského pravopisu so zameraním na stabilitu a najmä na zmeny, ktorými sa jednotlivými vydania pravidiel predpisovala formálna stránka slovenského spisovného jazyka, časť jeho gramatických tvarov a slovotvorných postupov.

Monografia je rozdelená do troch kapitol. Prvá z nich obsahuje teoreticko-metodologické východiská so zameraním na vývin kodifikácie spisovnej slovenčiny a stabilizovanie jej noriem od začiatku 30. rokov 20. storočia po začiatok druhého desaťročia 21. storočia. Autorka vychádza z dvoch protichodných tendencií ponímania slovenského jazyka v tridsiatych rokoch minulého storočia – z teórie o jednotnom československom jazyku, proti ktorej stála teória samostatnosti slovenského spisovného jazyka. V rámci hodnotenia jednotlivých prúdov a vedeckých názorov na postavenie slovenčiny v mezivojnovom Československu obsahuje táto kapitola podrobný prehľad reakcií na jednotlivé vydania Pravidiel slovenského pravopisu – z rokov 1931, 1940, 1953 (vrátane neschváleného návrhu z r. 1939) až po vydanie z r. 2013. Kritickým komentárom týchto vydaní tak M. Kopecká vymedzila predmet svojho skúmania (s. 25 – 27) a nadviazala naň vymedzením cieľov a metodologických východísk práce (s. 27 – 34). Hlavný cieľ analýzy jednotlivých vydaní Pravidiel slovenského pravopisu autorka vníma ako súhrn čiastkových analýz, obsahujúci mimojazykové a jazykové faktory a ich

vplyv na kodifikované podoby jazyka. Autorka monografie identifikuje pravopisné a jazykové prostriedky, ktoré v jednotlivých vydaniach spôsobovali nestabilitu, poukazuje na povahu zásahov do noriem spisovnej slovenčiny, odkazuje na skutočnosť, či sa v kodifikovaných normách reflektovali výsledky prirodzeného vývinu jazyka, a pri analýze a porovnávaní jednotlivých vydaní pravidiel sa zameriava na deskriptívny systémový, explanačný, pragmalingvistický aj sociolingvistický náhľad.

Jadro posudzovanej práce tvoria dve rozsiahle kapitoly. Významnou súčasťou vytvárania obrazu o vývine kodifikačných tendencií slovenského pravopisu a jazykového systému v najširšom ponímaní za posledných 100 rokov je kapitola s názvom *Politická, spoločenská, kultúrna a jazyková situácia od konca 1. svetovej vojny po začiatok 21. storočia* (s. 35 – 107). V nadväznosti na kodifikačné práce Sama Czambela sa v tejto kapitole postupne analyzuje politická, spoločenská a kultúrna situácia od konca prvej svetovej vojny až po začiatok druhej svetovej vojny, t. j. jazykový vývin v období prvej ČSR v medzivojnovom období a jazyková situácia od štyridsiatych rokov až po začiatok 21. storočia. Jednotlivé vydania pravidiel slovenského pravopisu z roku 1931, 1939, 1940, 1953 a 1991 si autorka všima z hľadiska kodifikačných kritérií, pojmov v norme a z hľadiska používateľa jazyka. Z metodologického hľadiska opisuje aj zásady, ktoré pri identifikácii národných jazykov aplikoval Pražský lingvistický krúžok, zaujíma kritické stanovisko k pojmom *purizmus* a *čechoslovakizmus* a na ich pozadí hodnotí prvé vydanie Pravidiel slovenského pravopisu z roku 1931, neschválený návrh pravidiel z roku 1939 a ich úpravu z roku 1940, ako aj kodifikáciu spisovnej slovenčiny v povojnových Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1953 a vydanie z roku 1991.

Najrozsiahlejšou a najpodrobnejšou časťou monografie M. Kopeckej je tretia kapitola s názvom *Kodifikačné tendencie v Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1931 až 2013* (s. 104 – 287). V tejto kapitole sa autorka osobitne venuje pravopisným princípom a schváleným aj neschváleným pravopisným reformám, historickému a etymologickému pohľadu na predložky *s*, *so*, *z*, *zo*, ustaľovaniu spojení s týmito predložkami v genitíve a v inštrumentáli a pravopisu predpôn *s-*, *so-*, *z-*, *zo-*, *vz-* (s. 105 – 131). Na týchto príkladoch autorka poukazuje na súčinnosť a konfliktnosť fonologického a etymologického princípu pri kodifikovaní konkrétnych predložiek a predpôn

a výrazov, v ktorých sa ich etymologická štruktúra dnes už nepociťuje (napr. v slovách typu *zbor, zjazd, zväz, zvitok, správa*). Osobitnú pozornosť venuje M. Kopecká vývinu a ustáľovaniu koncoviek v minulom čase sloviess (*-ly > -li*), pravopisu základných čísloviek typu *dvadsať, päťdesiat* a vývinu pravopisu prísloviess typu *dočervena/do červená, načerveno/na červená* (s. 132 – 150). Organickú súčasť charakteristiky jednotlivých vydání Pravidiel tvorí aj vývin pravopisu vlastných mien, ustanovovanie kritérií rozdeľovania slov na konci riadka a kritický postoj k slovensko-českým slovným dvojtvaram typu *laket/loket, rázsocha/rosocha, rázporok/rozparok, rázcestie/rozcestie*, resp. *kališok/kališek, čepiec/čepec* (s. 168 – 171).

Okrem pravopisnej oblasti výrazný okruh kodifikácie slovenského jazyka tvoria gramatické otázky. V rámci jednotlivých vydání Pravidiel slovenského pravopisu sa v posudzovanej práci samostatne analyzuje vývin skloňovania podstatných mien mužského rodu (typu *hosti/hostia, muži/mužovia*, s. 176) s rozlíšením mužských životných podstatných mien a zvieracích podstatných mien vo vzťahu ku kategórii životnosti (najmä v tvaroch množného čísla, s. 178 – 179), podstatných mien ženského rodu – vývin smerujúci od pôvodnej historickej klasifikácie substantív podľa kmeňov (s. 190), ustáľovanie vkladných vokálov v genitíve plurálu (191 a n.) a ustáľovanie jednotlivých tvarov pri substantívach stredného rodu (*nebesám/nebesiam, očima/očami*, s. 207). Opodstatnenie kodifikovaných tvarov si autorka overovala aj na písaných textoch v Slovenskom národnom korpusse (pozri napr. s. 206). Rovnaká metodológia sa uplatnila aj pri stabilizácii skloňovania zámen (*do neho, doňho, doň*, s. 211, *onoho/oného*, s. 213, *samé, samy*, s. 214), čísloviek (*dvoma/dvomi, tromi/tromi; dvoje, troje, päťoro*, s. 217) a stupňovania prídavných mien (*hustší/hustejší, čistší/čistejší*, s. 219). Osobitne sa v práci rozoberá problematika časovania sloviess, ich klasifikácie podľa prítomných a infinitívnych kmeňov a ustáľovanie jednotlivých slovesných tvarov (s. 223 – 230).

Množstvom problémových tvarov a ich ustáľovaním sa vyznačuje oblasť tvorenia slov. Spätá je s problematikou kvantity samohlások, s neutralizáciou opozície kvantitatívnosť – nekvantitatívnosť. Podrobnou analýzou jednotlivých prístupov pri kodifikovaní podôb s príponami *-ár, -áreň* po predchádzajúcej dlhej slabike (s. 236 – 249), stabilizáciou (?) foriem *píšúci/píšu-ci*, kvantitou v iteratívach typu *spievavať, čítavať* (s. 260 – 264), výnimkami

z neutralizácie kvantitatívnosť – nekvantitatívnosť (s. 265 – 270) autorka poukazuje na diverzifikované názory jazykovedcov a na nejednotné kritériá pri uplatňovaní kodifikovaných podôb (napr. aj v prípade slovotvorných prípon *-ár, -áreň*, s. 273 – 275). Záver kapitoly tvorí prehľad vývinových tendencií pri kodifikovaní slov so slovotvornou príponou *-isko* (s. 275), vývin obyvateľských mien a adjektív utvorených od toponým (s. 276 – 282), slovotvorná charakteristika pejoratív typu *krikľúň, špehúň* (s. 283), stabilizácia maskulín typu *denník* a ustáľovanie názvov jazykov (s. 285). V rozsiahlom závere (s. 288 – 304) autorka konštatuje, že v porovnaní s predchádzajúcimi vývinovými obdobiami slovenčiny sa v medzivojnovom období až do roku 2013 slovenčina rozvíjala, formovala a používala v odlišných politických, spoločenských, kultúrnych aj jazykových podmienkach. M. Kopecká sa kriticky vyjadruje k unifikačným tendenciám prvých pravidiel z roku 1931 a po interpretácii ďalších vydaní konštatuje, že pri kodifikačnom procese je dosiahnutie žiaduceho prototypového efektu podmienené predchádzajúcou rozsiahlou a vyčerpávajúcou vedeckou analýzou z pohľadu statiky aj dynamiky jazyka, ako aj aplikáciou jestvujúcich a aktuálne sa rozvíjajúcich lingvistických metodológií. Textovú časť práce dopĺňa 54 prehľadných tabuliek s príkladmi jednotlivých vydaní pravidiel, presvedčivo ilustrujúcich autorkine tvrdenia. Hĺbku vedeckej argumentácie M. Kopeckej dokazuje aj vyše 600 bibliografických jednotiek, tvoriacich zoznam použitej literatúry (s. 344 – 377).

Monografia Martiny Kopeckej *Kodifikačné tendencie v Pravidlách slovenského pravopisu z rokov 1931 – 2013* sa zaraďuje medzi základné diela slovenskej jazykovednej produkcie posledných rokov. Vyznačuje sa vysokou poznávacou hodnotou, presvedčivou metodológiou, dlhodobým spontánnym záujmom o riešenie problematiku, nestranným a aktuálnym metodologickým prístupom. Poznatky, ktoré autorka zhrnula vo svojej vedeckej monografii, sú vzácnym zdrojom vyhodnocovania a usúvzťažňovania kodifikačných kritérií, poznávania aj poznania prirodzenej podoby jazyka, opodstatnených aj neuvážaných, politicky podmienených či autoritatívne aplikovaných preskripčných snáh. Práca Martiny Kopeckej je nielen sumarizáciou kodifikovaných podôb slovenčiny za posledné storočie, odhalením meniacich sa kritérií, ktoré nie vždy možno hodnotiť ako funkčné, ale stáva sa hodnotným zdrojom ďalšieho spracúvania prirodzených podôb súčas-

ného slovenského jazyka a prostriedkom na pochopenie opodstatnených aj neopodstatnených zmien v jednotlivých vydaniach Pravidiel slovenského pravopisu. Fundovanosťou analýz, kritickým hodnotením konkrétnych vydaní pravidiel a presvedčivými závermi si práca vyžaduje pomalé a pozorné čítanie či štúdium, podmieňujúce pochopenie celkového obsahu monografie a aj poučenie o funkčnosti a prirodzenosti prvkov v kodifikovanej podobe slovenského jazyka.

Pavol Žigo

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

KS